

उसतोड कामगारांच्या संबंधाने मा.उच्च न्यायालयात
दाखल Sou Moto Writ Petition No. 1/2023 च्या
अनुषंगाने करावयाच्या कार्यवाहीबाबतच्या सूचना.

महाराष्ट्र शासन
उद्योग ऊर्जा कामगार व खनिकर्म विभाग,
शासन परिपत्रक क्रमांक-न्यायाप्र-३४२३/प्र.क्र.५४/कामगार-७अ
मादाम कामा मार्ग, हुतात्मा राजगुरु चौक,
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक :- ११ सप्टेंबर, २०२३.

पहावे :-

उद्योग, ऊर्जा, कामगार व खनिकर्म विभाग, शासन निर्णय क्र. असंका-११२०/प्र.क्र.२०/काम-७अ,
दिनांक २४ फेब्रुवारी २०२०.

प्रस्तावना :-

“द हिंदू” या वृत्तपत्रामध्ये दि.०८.०३.२०२३ रोजीच्या "Sugar Belt Shocker: Finanacial and Sexual Abuse of Maharashtra Migrant Workforce" या शीर्षकांतर्गत प्रसिध्द झालेल्या बातमीच्या अनुषंगाने मा. उच्च न्यायालय मुंबई येथे Sou Moto writ Petition No-१/२०२३ याचिका दाखल करण्यात आली होती. सदर याचिकेसंदर्भात कामगार विभागाने व इतर संबंधित प्रशासकीय विभागांनी सादर केलेल्या माहितीच्या आधारे महाधिवक्ता कार्यालयाच्या सहमतीने सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागाने शपथपत्र दाखल केलेले आहे. प्रस्तुत प्रकरणी मा. उच्च न्यायालयाने दि. ४/७/२०२३ रोजी मा. अॅडव्होकेट जनरल यांना आवश्यक माहिती उपलब्ध करून देणे तसेच त्यांना मदत करण्यासाठी एक तात्पुरती समिती स्थापन करणे आवश्यक आहे तसेच समितीचे कामकाज नोडल अधिकारी पाहतील, असे आदेश दिलेले आहेत. मा.उच्च न्यायालयाने दि.४/७/२०२३ रोजी दिलेल्या आदेशानुसार सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागामार्फत समिती गठित केली असून, कामगार विभागाकडून याचिकेसंदर्भातील कार्यवाहीच्या समन्वयासाठी नोडल अधिका-यांची नेमणूक करण्यात आलेली आहे.

सदर याचिकेच्या अनुषंगाने संबंधित विविध विभागांशी समन्वय साधण्याचे काम सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागामार्फत करण्यात येत आहे. प्रस्तुत विषयाशी संबंधित असलेल्या व्यापक प्रश्नांच्या अनुषंगाने गृह विभाग, महिला व बाल विकास विभाग, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, सहकार व पणन विभाग, शालेय शिक्षण विभाग, कामगार विभाग व सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभागामार्फत कृती आराखड्यानुसार कार्यवाही करण्याच्या सूचना सरकारी अभियोक्ता यांनी दिलेल्या आहेत. त्या अनुषंगाने कामगार विभागामार्फत खालील सूचना देण्यात येत आहेत.

परिपत्रक

उसतोड कामगारांचे होणारे आर्थिक व शारिरीक शोषणांच्या संदर्भात मा.उच्च न्यायालयात दाखल करण्यात आलेली Sou Moto Writ Petition No.1/2023 च्या अनुषंगाने मा.उच्च न्यायालयात कृती आराखडा (Action Plan) प्रतिज्ञापत्रावर दाखल करण्यात आलेला आहे. सदर कृती आराखड्यानुसार कार्यवाही करताना कामगार कायदांच्या अंमलबजावणीच्या कार्यवाहीबाबत कामगार आयुक्त कार्यालयाच्या अधिपत्याखालील सर्व विभागीय कार्यालय प्रमुखांना खालील प्रमाणे सूचना देण्यात येत आहेत.

कृती आराखडा :-

१. सर्व विभाग प्रमुख (कोकण विभाग वगळून) यांना त्यांच्या अधिपत्याखालील संबंधित सहनियंत्रण समितीचे अध्यक्ष म्हणून नेमण्यात येत आहे. त्यांनी या कृती आराखड्याची अंमलबजावणी येत्या सन २०२३-२४ च्या साखर हंगामामध्ये करावयाची आहे. यासाठी कामगार आयुक्त यांनी स्वतंत्रपणे तसे आदेश निर्गमित करावेत.
२. सर्व जिल्हाप्रमुख/ सहायक कामगार आयुक्त यांनी प्रत्येक साखर कारखान्याला सरकारी कामगार अधिकारी यांच्या समवेत निरीक्षण भेटी देवून आवश्यक पर्यवेक्षण व सहाय्यता करावी.

ज्या ठिकाणी सरकारी कामगार अधिकारी जिल्हा प्रमुख आहे त्या ठिकाणी नजिक जिल्ह्यातील सहायक कामगार आयुक्त यांना ही जबाबदारी विभागीय प्रमुख यांनी सोपवावी.
३. पर्यवेक्ष्य अधिकारी यांनी खबरदारी घेवून योग्य ते निरीक्षण शोरे निर्गमित होतील व त्यामध्ये संबंधित ऊसतोड कामगार आणि वाहतूक कामगार यांची सविस्तर मुलाखत होईल यांची दक्षता घ्यावी. कामगार आयुक्त यांनी दिलेल्या डेटाशीट प्रमाणे सर्व विभाग प्रमुख यांनी ऊस तोड व वाहतूक कामगारांच्या संबंधित माहिती संग्रहीत करावी. कामगारांच्या मुलाखतीवेळी त्यांना देण्यात येणाऱ्या कल्याणकारी योजनेतील सुविधा, कामाची परिस्थिती, आरोग्य व सुरक्षतेच्या दृष्टीने केलेल्या उपाययोजना, वेतन दर, विहित मुदतीत वेतन देण्यात येते किंवा कसे, वेतन देण्याची पद्धत व प्रत्यक्ष वेतन अदा करणारे व्यक्ती/संस्था/ ठेकेदार व इतर कोण आहेत, ओळखपत्र देण्यात येते किंवा कसे, उचल देणे-घेणे बाबतची माहिती, तात्पुरती राहण्याची सोय देण्यात येते किंवा कसे त्यांची सद्यःस्थिती अथवा व्यवस्था, पाळणा घर आहे किंवा कसे, लागू असल्यास स्वच्छता गृहाबाबतची माहिती इत्यादीबाबतीत निरीक्षण शोऱ्यांमध्ये मुलाखती वेळी विचारणा करून शोऱ्यांमध्ये माहिती अंतर्भूत करावी.
४. सर्व विभागीय अधिकारी यांनी डेटाशीटप्रमाणे संबंधित ऊसतोड कामगार आणि वाहतूक कामगार यांच्या सविस्तर मुलाखत होतील यांची दक्षता घ्यावी. कामगार आयुक्त यांनी दिलेल्या डेटाशीट प्रमाणे सर्व विभाग प्रमुख यांनी ऊस तोड व वाहतूक कामगारांच्या संबंधित माहिती एकत्रितपणे संकलीत करावी. यामध्ये त्यांच्या कल्याणकारी योजना व वैधानिक हक्काचा उपरोक्त परिच्छेद ३ मध्ये दर्शविल्यानुसार समावेश असावा. संपूर्ण हंगामासाठी उपरोक्त माहिती/ डाटा एकत्रित ठेवण्यात यावा व प्रत्येक हंगामामध्ये माहिती वर्षनिहाय यापुढे ठेवण्यात यावी.
५. सर्व संबंधित सहायक कामगार आयुक्त यांची निरीक्षण शोऱ्यांबाबत आस्थापनेकडून पुर्तता करून घेण्याची जबाबदारी राहिल. त्यासाठी त्यांनी योग्य तो पाठपुरावा करावा. पुर्ततेसाठी निरीक्षण शोऱ्यामध्ये किमान मुदत/वेळ मर्यादा निश्चित करून देण्यात यावी.
६. आस्थापनेकडून पुर्तता न झाल्यास योग्य ती कायदेशीर कारवाई करण्यात यावी.
७. जिल्हाप्रमुख/ सहायक कामगार आयुक्त व संबंधित सरकारी कामगार अधिकारी यांनी ज्या ठिकाणी साखर कारखाना व ज्या ठिकाणी ऊसतोड कामगार कार्यरत आहेत अशा ठिकाणी जनजागृती कार्यक्रम हाती घेवून त्यांच्या हक्काबाबत व कामगार कायदांबाबत आणि उपलब्ध कल्याणकारी योजनांबाबत त्यांना अवगत करावे. यासाठी विभागीय कार्यालय प्रमुखांनी सहनियंत्रण समितीच्या बैठकीत कार्यक्रम निश्चित करावा.

८. विभाग प्रमुख यांनी सर्व समावेशक माहिती असलेली बातमीपत्रक तयार करून संबंधित कामगार संघटना, कामगारांना कामाच्या ठिकाणी व सर्व व्यवस्थापन आणि ठेकेदारांना कामगार आयुक्त यांच्या मान्यतेने वितरीत करण्यात यावे.

९. सर्व विभाग प्रमुख हे दरमहा संबंधित जिल्हाप्रमुख यांची पाठपुरावा व पुनर्विलोकनकरीता बैठक घेतील.

१०. सर्व विभागीय कार्यालयीन प्रमुखांनी सन २०२३-२४ हंगाम सुरु झाल्यापासून दर महिन्याच्या १५ तारखेला वस्तुस्थितीदर्शक अहवाल कामगार आयुक्त यांना सादर करावा.

११. कामगार आयुक्त यांनी सर्व विभागीय कार्यालय प्रमुख यांची सन २०२३-२४ चा साखर हंगाम सुरु होण्यापूर्वी बैठक घेवून प्रभावी अंमलबजावणीसाठी आवश्यक ते मार्गदर्शन करावे व सूचना द्याव्यात. यामध्ये संबंधित कामगार कायदांची अंमलबजावणी व जनजागृती कार्यक्रम याचा समावेश असावा.

१२. साखर आयुक्त यांनी साखर उद्योगातील ऊस तोड कामगारांना व वाहतूक कामगारांना लागू असलेल्या कामगार कायदांच्या अंमलबजावणी साठी कामगार आयुक्तलयातील संबंधित क्षेत्रिय अधिकारी यांना आपल्या आयुक्तालयामार्फत सर्वतोपरी सहकार्य करावे. उसतोड/साखर हंगाम संपल्यावर कामगार आयुक्त यांनी उपरोक्त कृती आराखडानुसार केलेल्या कार्यवाहीचा सर्वसमावेशक, वस्तुस्थिती दर्शक अहवाल शासनास सादर करावा, तसेच याबाबतीत संबंधित विभागांच्या यंत्रणांशी समन्वय साधून याबाबतीत स्थापित असलेल्या कामगार कायदांची अंमलबजावणी काटेकोरपणे करण्याबाबत दक्षता घेण्यात यावी.

१३. सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संकेतांक २०२३०९१२१५४१३२७१० असा आहे. हे परिपत्रक डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(दादासाहेब खताळ)

उपसचिव (कामगार), महाराष्ट्र शासन

प्रति,

- १) मा. मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मंत्रालय, मुंबई
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव, मा. मुख्यमंत्री कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री (गृह)/(वित्त) यांचे प्रधान सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ४) अप्पर मुख्य सचिव/प्रधान सचिव/सचिव, गृह विभाग, महिला व बाल विकास विभाग, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, सहकार व पणन विभाग, शालेय शिक्षण विभाग, कामगार विभाग व सामाजिक न्याय व विशेष सहाय्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई
- ५) मा. मंत्री (कामगार) यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- ६) मा. पोलीस महासंचालक, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई यांचे कार्यालय, वरीष्ठ स्वीय सहायक, मुंबई
- ७) विकास आयुक्त (असंघटित कामगार), महाराष्ट्र राज्य , प्रभादेवी, मुंबई

- ८) कामगार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, बांद्रा (पूर्व), मुंबई
- ९) सहकार आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १०) कृषि आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- ११) साखर आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- १२) सर्व पोलीस अधिक्षक, महाराष्ट्र राज्य
- १३) अप्पर/उप आयुक्त कामगार (पुणे, नाशिक, नागपूर, औरंगाबाद, अमरावती) विभागीय कार्यालये (कोकण विभाग वगळून), महाराष्ट्र राज्य
- १४) सर्व उपायुक्त/ सहायक कामगार आयुक्त/ सरकारी कामगार अधिकारी , कामगार विभाग, महाराष्ट्र राज्य
- १५) निवडनस्ती/कार्यासन ७ अ.